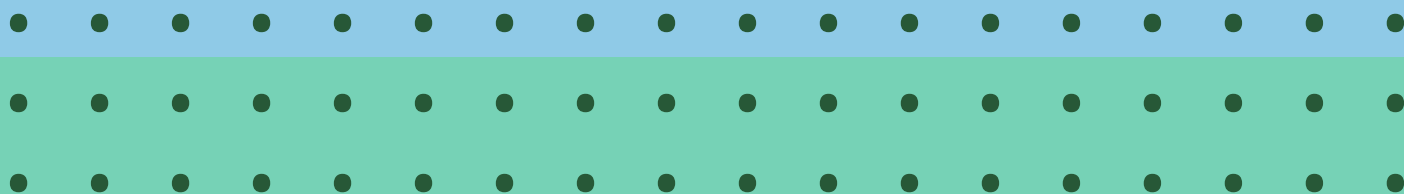

Sociaal en Cultureel Planbureau

Doe je mee?!

Perspectieven op 'zinnvolle' participatie
Deel 2: Jongeren en de
maatschappelijke dienstdienst
Beleidssamenvatting

Inhoud

In het kort.....	3
1 Inleiding.....	4
2 Resultaten	6
3 Conclusies en implicaties voor beleid	12
4 Tot slot: politieke en maatschappelijke ontwikkelingen	17
Literatuur.....	20

In het kort

Om maatschappelijke opgaven op een veelheid aan terreinen aan te pakken, wordt van burgers gevraagd om te participeren, om mee te doen in de samenleving. Mensen in de werkende leeftijd worden bijvoorbeeld beleidsmatig ‘gestuurd’ richting de arbeidsmarkt. Van ouderen is de hoop dat zij onder andere door te participeren vitaal ouder worden, en jongeren worden geacht hun talenten te ontwikkelen, netwerken op te bouwen en burgerschapsvaardigheden te leren. Deze verwachtingen manifesteren zich onder andere als participatiebeleid.

Het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) doet onderzoek naar participatiebevorderend beleid, zo ook naar jongerenparticipatiebeleid. De maatschappelijke diensttijd (MDT) is een participatiebevorderend beleidsinstrument dat specifiek op jongeren gericht is. MDT is daarom als casus voor het onderzoek gebruikt. Vanuit beleid is de verwachting dat MDT jongeren in contact brengt met mensen die zij anders niet ontmoet zouden hebben en dat ze iets doen voor de ander, wat bijdraagt aan de sociale samenhang en aan de samenleving. Jongeren hebben inspraak in de doelen en vormgeving van MDT en vanuit die rol hebben jongeren als beleidsdoel toegevoegd dat MDT jongeren ook de kans moet bieden om hun talent te ontwikkelen.

Over het algemeen, blijkt uit dit onderzoek, onderschrijven beleidsmakers en jongeren de doelen van MDT. Dit blijkt deels het gevolg van het feit dat jongeren in de vorm van een panel inspraak hebben op het moment van beleidsontwikkeling. Daarnaast hebben jongeren als deelnemers invloed op de vorm en inhoud van hun MDT-project. Deelnemende jongeren waarderen MDT. Het biedt hun maatwerk en persoonlijke aandacht, en dat zorgt ervoor dat ze er plezier aan beleven. MDT fungeert als een toevluchtsoord in een wereld waar hoge verwachtingen en verplichtingen heersen. MDT biedt jongeren de mogelijkheid tot persoonlijke ontwikkeling door ontmoetingen en maatschappelijke participatie. Daardoor is er ruimte voor positieve identiteitsontwikkeling, om jongeren beter uit te rusten voor zowel de arbeidsmarkt als de bredere samenleving.

De jongeren die meededen aan MDT en dit onderzoek zijn dus overwegend positief en onderschrijven de waarde en doelen ervan. Hier zit ook een potentiële bron van spanning. De verleiding kan namelijk bestaan om MDT sterk(er) te richten op een specifiek beleidsdoel. Daardoor kan de overlap met de motivatie van jongeren verdwijnen. Zo zijn jongeren vrij duidelijk in hun opvatting dat talentontwikkeling breed gezien moet worden. Recente beleidsstukken werpen echter de mogelijkheid op om MDT zeer specifiek in te zetten voor arbeidsparticipatie in tekortsectoren. Ondanks het feit dat MDT openstaat voor iedereen en meedoen in die zin een vrije keuze lijkt, kunnen niet alle jongeren meedoen. Bovendien doen degenen die meedoen dat niet allemaal onder dezelfde voorwaarden. Jongeren in armoede en/of met mantelzorgverplichtingen zijn bijvoorbeeld niet zonder meer vrij om te kiezen om mee te doen en jongeren in de Participatiewet kunnen MDT kiezen binnen een verplichting. Het benoemen van deze structurele ongelijkheden is belangrijk. Wanneer we deze niet zien, kan namelijk het beeld ontstaan dat deze jongeren niet uit eigen beweging hun verantwoordelijkheid nemen voor hun eigen toekomst en voor maatschappelijke opgaven. Het impliciete beeld uit beleidsteksten dat MDT een verstandige en verantwoordelijke keuze is in dienst van de maatschappij, moet er niet toe leiden dat jongeren die niet mee kunnen doen als onverstandig en onverantwoord worden gezien.

In het coalitieakkoord van het kabinet-Rutte IV werd 200 miljoen euro per jaar voor MDT gereserveerd. Deze subsidie wordt in het hoofdlijnenakkoord *Hoop, lef en trots* geschrapt. Deze beleidssamenvatting is geschreven voordat het hoofdlijnenakkoord verscheen en het rapport met de onderzoeksbevindingen is op het moment van publicatie van deze beleidssamenvatting nog niet verschenen. Gezien de actualiteitswaarde brengen we de samenvatting versneld uit. We verwijzen in de tekst verder niet naar het hoofdlijnenakkoord, omdat we niet de suggestie willen wekken dat we ons hiertoe bij het uitvoeren en opschrijven van het onderzoek hebben kunnen verhouden. Als toekomstig beleid het welbevinden van jongeren wil borgen door participatiebevordering, strekt het tot aanbeveling om kennis te nemen van de werkzame bestanddelen en kanttekeningen bij MDT.

1 Inleiding

Participatie is een breed begrip. Het kent niet alleen een letterlijke betekenis als ‘meedoen’, maar heeft ook verschuivende betekenissen wanneer het wordt ingezet als beleidsinstrument in het kader van participatiebevordering (Brok 2016; Jager-Vreugdenhil 2011). Gedurende de levensloop van mensen zijn er verschillende verwachtingen van de overheid naar haar burgers op wat voor manieren zij participeren, en zo nodig participatievormen combineren. Zo heeft de overheid verwachtingen rondom leren, werken en zorgen, vrijwilligerswerk en burgerinspraak, die verschuiven als mensen ouder worden. Er zijn grote toekomstige opgaven op het gebied van de zorg, de duurzaamheidstransitie, het onderwijs en een leven lang ontwikkelen, met bovendien een langdurig krappe arbeidsmarkt. Daarom zal het belang van combineren van verschillende participatievormen als beleidsvraagstuk in de toekomst alleen maar groter worden (Olsthoorn en Roeters 2023; Roeters et al. 2021).

In de reeks *Doe je mee?! Perspectieven op ‘zinvolle’ participatie* onderzoekt het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) deze spanning: ¹ wat zijn nou precies de verschillende perspectieven van overheid en burgers op participatie gedurende de levensloop? Op ‘zinvol meedoen’? Wat verwacht de overheid van burgers bij het bevorderen van participatie? En wat vinden mensen op wie dat beleid is gericht daar eigenlijk van?

Jongeren en perspectieven op participatie

Dit project richt zich op jongeren tussen de 12 en 30 jaar oud die meedoen aan de Maatschappelijke Diensttijd (MDT). MDT in de huidige vorm werd in het regeerakkoord *Vertrouwen in de toekomst* van het kabinet-Rutte III geïntroduceerd ‘om jongeren in staat te stellen’, middels deelname aan tijdelijke projecten, ‘een bijdrage te leveren aan onze samenleving’ (VVD et al. 2017). MDT is een relevante casus in onderzoek naar participatiebevorderend beleid, omdat het ingezet wordt als instrument voor een breed palet aan beleidsdoelen; een inzet die, tot voor kort, intensiever leek te worden. ² MDT kent drie vormen van participatie: 1) talentontwikkeling, 2) ontmoetingen, en 3) iets doen voor de ander of de maatschappij. Het idee is dat meedoen aan MDT de participatie van jongeren nu, en hopelijk ook in de

1 De eerste deelstudie richt zich op de levensfase met jonge kinderen en kinderopvang als participatiebevorderend instrument (Vliek et al. 2023). Deze is te vinden op www.scp.nl. De laatste deelstudie richt zich op ouderen, en de subsidieregeling Samen Ouder Worden als participatiebevorderend instrument. De verwachte publicatiedatum is begin 2025.

2 Deze beleidssamenvatting verschijnt enkele weken na de aankondiging in het Hoofdlijnenakkoord 2024-2028 dat MDT niet gecontinueerd zal worden.

toekomst, vergroot. Jongeren kunnen vrijwillig deelnemen aan een MDT-project, of doen dit als keuze binnen een verplichting, bijvoorbeeld als tegenprestatie binnen de Participatiewet.

In dit onderzoek kijken we hoe jongeren vormgeven en waarde hechten aan de drie invullingen van participatie, en hoe zich dat verhoudt tot de beleidsdoelen waarvoor MDT wordt ingezet. Dat doen we aan de hand van de volgende onderzoeksvraag: *Hoe verhoudt overheidsbeleid gericht op de bevordering van participatie van jongeren – gezien vanuit MDT – zich tot hun eigen zienswijzen en gedragingen en wat zij als zinvolle participatie ervaren?* Deze beleidssamenvatting is gebaseerd op het volledige onderzoeksrapport, dat naar verwachting in het vierde kwartaal van 2024 verschijnt.³

Aanpak

In deze publicatie gaan we in op de ervaringen van jongeren die deelnamen aan MDT in relatie tot participatie, en ook op de contexten waarin zij keuzes maken en hun leven inrichten. Die contexten bieden we via een historische benadering van (wetenschappelijke) perspectieven op jongeren, een reconstructie van jongerenparticipatiebeleid tot aan de vroege jaren van de 21^e eeuw en een analyse van jongerenparticipatiebeleid vanaf 2007 tot heden. Binnen deze maatschappelijke en beleidscontext plaatsen we de perspectieven van jongeren: hoe zien zij participatie door middel van talentontwikkeling, vrijwilligerswerk en contact met anderen? Hoe ervaren zij MDT als participatievorm en hoe past dit in hun leven? Vervolgens komen we tot handelingsperspectieven voor MDT en (jongeren)participatiebeleid in den brede.

We maken gebruik van een literatuurstudie, een kritische discoursanalyse en etnografisch onderzoek, inclusief diepte-interviews. Deze verschillende methoden bieden gezamenlijk een vollediger beeld van de interactie tussen de structuren waarin individuen zich bevinden, en *hoe* en *in hoeverre* mensen zich daarin kunnen bewegen. Deze inzichten helpen om genuanceerd beleid te formuleren dat aansluit bij de leefwerelden van mensen zelf, om zo effectief zijn doel te bereiken.

Leeswijzer

In deze beleidssamenvatting schetsen we eerst de resultaten van het onderzoek. We delen de resultaten van de literatuurstudie naar jongerenparticipatiebeleid, de analyse van het (MDT-) beleidsdiscours en het etnografisch onderzoek bij MDT-projecten. Dan komen de uitkomsten aan bod van een sessie waarin de onderzoekers met beleidsmakers nadachten en spraken over de implicaties van de bevindingen voor beleid. Hierop volgen de conclusies van het onderzoek en de gerelateerde handelingsperspectieven voor beleid. Tot slot reflecteren we kort op jongerenparticipatie(beleid) in de huidige politieke en maatschappelijke context.

³ U kunt contact opnemen met het SCP met vragen over deze beleidssamenvatting of het te verschijnen rapport.

2 Resultaten

Wat zijn de historische ontwikkelingen onderliggend aan jongerenparticipatiebeleid?

Om deze vraag te beantwoorden is een literatuurstudie uitgevoerd.

Jongeren, ontwikkeling en jeugdbeleid

In den brede stelt jeugdbeleid zich als doel om jongeren te begeleiden in hun ontwikkeling tot zelfstandige, verantwoordelijke en zelfredzame volwassenen. Zo bezien staat jeugdbeleid in feite ten dienste van zowel jongeren en de maatschappij, met het idee dat het kansen biedt om de ontwikkeling van jonge mensen te ondersteunen en beïnvloeden in lijn met maatschappelijke doelen. De onderliggende aanname is dat als de ontwikkeling of socialisatie niet goed zou verlopen, of de transitie naar volwassenheid niet rechtlijnig zou verlopen, dat effect zou hebben op de jongere zelf, maar ook op de samenleving.

Hand in hand met het idee van een bepaalde juiste (maatschappelijke) ontwikkeling van jonge mensen gaat beleidsaandacht voor het risico op een onjuiste ontwikkeling (De Winter 2016; Zeijl 2003) en het voorkomen daarvan. Beleid zet in op de bevordering van de fysieke en cognitieve ontwikkeling van jongeren, maar ook op een bepaalde morele ontwikkeling, bijvoorbeeld via burgerschapsonderwijs. Daarnaast is er beleidsaandacht voor een specifieke groep jongeren die te maken heeft met een stapeling van problemen en die minder privileges of hulpbronnen bezit. Jeugdbeleid tracht deze problemen aan te pakken en zo jongeren te ondersteunen, ongelijkheden recht te trekken en tegelijkertijd om de maatschappij te beschermen tegen de maatschappelijke problemen van 'risicojeugd' en de kosten van potentiële toekomstige non-participatie op de arbeidsmarkt.

Jongerenparticipatiebeleid

Participatiebeleid bestaat naast het hiervoor besproken algemeen jeugdbeleid dat onder andere gericht is op onderwijs en zorg. Jongerenparticipatiebeleid heeft in principe als doel de maatschappelijke en politieke participatie van jongeren te vergroten.⁴ Twee veelgebruikte perspectieven op jongerenparticipatie zijn het ontwikkelingsperspectief en het democratisch perspectief. Het ontwikkelingsperspectief beziet participatie als een manier voor jongeren om zich te ontwikkelen tot actieve, geïnformeerde en betrokken volwassenen. Het democratisch perspectief beziet participatie als een democratisch recht van reeds actieve burgers.

Waar participatie sinds de Tweede Wereldoorlog onderdeel vormde van jeugdbeleid, kreeg jeugdparticipatiebeleid in de jaren negentig van de vorige eeuw een impuls en werd het vanaf de eeuwwisseling binnen overheidsbeleid grootschalig ingezet. Het ging hier allereerst om het opschalen van zowel maatschappelijke als politieke participatie waarbij jongeren middels panels en raden inspraak krijgen. Daarnaast vindt de maatschappelijke inzet van jongeren vaak plaats op lokaal niveau, waar zij zich bijvoorbeeld kunnen inzetten voor hun buurt. In het verleden lag in Nederland de nadruk van jeugdparticipatiebeleid vooral op 'risicojeugd', maar met de opkomst van een vernieuwd burgerschapsdiscours aan het begin van de 21^e eeuw richt beleid zich daarnaast ook op de morele ontwikkeling van alle jongeren tot zelfstandige en verantwoordelijke burgers (De Winter 2016; Zeijl 2003).

4 Er bestaat overlap tussen jeugdbeleid en participatiebeleid.

Sinds de opkomst van participatiebeleid bestaat er binnen wetenschap en beleid discussie rondom de doelen van jongerenparticipatiebeleid. Deze discussie weerspiegelt verschillende perspectieven op jongeren: jongeren als individuen die nog in vorming zijn versus jongeren als reeds participerende burgers, alsmede de verwachtingen die maatschappij en beleid hebben van jongeren in hun transitie naar volwassenheid. Enerzijds laten analyses zien dat er een spanning bestaat tussen de nadruk op participatie als recht, bijvoorbeeld uitgewerkt in het geven van inspraak aan jongeren, en het ontwikkelingsdoel van participatie. Als jongeren nog zouden moeten leren wat het betekent om te participeren, ligt een participatieve rol in bijvoorbeeld de beleidsvorming niet voor de hand. Anderzijds bekritiseren aanhangers van het democratisch perspectief op jongerenparticipatie juist dat participatiebeleid voornamelijk wordt ingezet als vormingsmechanisme en dat jongeren onvoldoende inspraak hebben op dit beleid. Zij zetten vraagtekens bij de ruimte die jongeren in de praktijk echt hebben voor inspraak in beleid dat over hen gaat. Ook zou het risico bestaan dat jongeren worden gestuurd op meedoen en conformeren, in plaats van de ruimte krijgen voor eigen perspectieven op participatie (Kaulingfreks 2023).

Onderzoekers bevragen ook de maatschappelijke normen en doelen die gerelateerd zijn aan jongerenparticipatiebeleid: jongeren zouden zich vanuit beleidsperspectief idealiter ontwikkelen in relatie tot de maatschappelijke mores en behoeften van het moment. Als participatiebeleid wordt ingezet als vormingsmechanisme om bredere maatschappelijke doelen te verwezenlijken – zoals het vergroten van sociale cohesie en het opvangen van de druk van de vergrijzende samenleving – wordt van jongeren gevraagd dat zij als zijnde ‘de toekomst’ bijdragen aan het oplossen van dergelijke maatschappelijke opgaven. Dan kunnen zij hier in het heden verantwoordelijk voor gehouden worden. Het risico bestaat dat jongeren zelf ook als potentiële maatschappelijke problemen gezien worden, afhankelijk van de vorm en de mate van hun participatie. Dan is participatie (in de vorm van bijvoorbeeld MDT) een oplossing en non-participatie dus een probleem. De structurele ongelijkheden die mogelijk voor belemmeringen zorgen in het leven en het participeren van individuele jongeren worden zo niet meegenomen in beleidsperspectieven op participatie, en ook niet hun eigen voorkeuren om voor manieren om te participeren (Zeijl 2003; Zeijl et al. 2003; De Winter 2016). Uit deze discussie komt de spanning tussen jongerenparticipatie als doel of middel naar voren.

Binnen deze sociaalhistorische context is het MDT-beleid geïntroduceerd. De genoemde perspectieven op jongerenparticipatie en -beleid en zijn dan ook herkenbaar in de casus.

Wat is het huidige (MDT-)beleidsperspectief op jongerenparticipatie?

Deze vraag wordt grotendeels beantwoord door de kritische discoursanalyse.⁵

De maatschappelijke stage (MaS) kan worden gezien als een vroege voorloper van MDT. MaS is een stage voor leerlingen van het voortgezet onderwijs waarbij zij vrijwilligerswerk doen. De analyse van MaS-beleid voor dit onderzoek bood inzicht in een aantal beleidsaannames die bijdragen aan een bredere ideologie. Zo bestaat er bijvoorbeeld een spanningsveld tussen de leerling als individu en het beoogde maatschappelijke doel van de MaS: het verbeteren van de sociale cohesie en het bijbrengen van goed burgerschap. Er wordt in beleidsstukken over MaS veel gesproken over ‘de ander’ waarmee

5 Deze methode biedt gedetailleerd inzicht in welke normatieve beleidsaannames hoe worden ingezet en de mate waarin deze aansluiten bij een (bredere) stille ideologie. Er is niet alleen een analyse gedaan van MDT-beleidsstukken, maar ook van de maatschappelijke stage (MaS) als vroege voorloper van MDT. Deze analyse werd uitgevoerd om MDT in een meer specifieke en gedetailleerde context te plaatsen, in aanvulling op de inzichten over jongerenparticipatiebeleid op basis van de literatuurstudie.

de leerling in contact moet komen. Daarbij ontstaat een relatief homogeen beeld van ‘de leerling’ versus ‘de ander’. Ook worden hiermee grote verwachtingen gelegd op het vermogen tot interpersoonlijk contact en de capaciteiten van leerlingen om bij te dragen aan de oplossing van bredere en structurele maatschappelijke problemen. De onderliggende (stille) ideologie van MaS is dan ook dat jongeren, om de sociale cohesie te vergroten, meer zouden moeten participeren en hierdoor meer in contact moeten komen met de ander. Hoewel institutionele en structurele mechanismen die individuen overstijgen net zo goed een rol spelen bij sociale cohesie, wordt sociale cohesie in MaS-beleidsstukken vooral gezien als een kwestie van individuele betrokkenheid. Er is daardoor vooral aandacht voor de rol van het individu. Dit past in een trend waarbij er bij verschillende opgaven, onder andere voor zorg en gezondheid en een leven lang ontwikkelen, de afgelopen jaren een steeds groter beroep werd gedaan op burgers, terwijl burgers vinden dat de overheid meer verantwoordelijkheid zou moeten nemen (Wagemans en Peters 2023).

In contrast met het MaS-beleid valt bij MDT met name de sterke nadruk op persoonlijke ontwikkeling op. Tegelijkertijd benadrukt beleid echter ook dat de persoonlijke ontwikkeling van jongeren een maatschappelijk doel moet dienen. Opvallend is dat de overheid in het MDT-beleid de term ‘kansengelijkheid’ introduceert, en voor zichzelf via MDT een actieve rol ziet in de bevordering daarvan. Onze analyse laat zien hoe aandacht voor talentontwikkeling en kansengelijkheid past binnen het huidige tijdsbeeld. Dit is niet alleen het geval binnen jeugd(participatie)beleid; eerder onderzoek van het SCP liet zien dat dit eveneens het geval is binnen het kinderopvangbeleid (Vlieg et al. 2023). We constateren echter ook dat de concrete invulling en uitwerking van kansengelijkheid en talentontwikkeling in het MDT-beleid niet expliciet worden toegelicht. Hiermee bestaat onbedoeld het risico dat kansengelijkheid in het beleid wordt gereduceerd tot de (vooral academische) prestaties van individuen ten koste van beoogde bredere ontwikkeling en participatie van jongeren, terwijl er tegelijkertijd onvoldoende aandacht is voor bredere structurele ongelijkheden, ongelijke startposities en ongelijke uitkomsten. Gelijke kansen gaan niet alleen over onderwijsprestaties en -achterstanden, maar ook over de vraag of aan de randvoorwaarden is voldaan om mee te kunnen doen: denk aan een adequaat inkomen, een goede woning, goede gezondheid, zorg en ondersteuning, enzovoort.

Hiernaast laat de analyse zien dat er ook overeenkomsten zijn tussen MaS en MDT: bij beide wordt participatie als doel én middel beschouwd. De beleidsstukken voor beide opdrachten bieden inzicht in wat er wordt verwacht van jongeren als *toekomstige* burgers: (mede)verantwoordelijkheid nemen voor sociaal-maatschappelijke problemen. Dit weerspiegelt een visie op burgerschap waarin de nadruk vooral ligt op het vermogen van individuen om de ‘juiste’ keuzes te maken voor zichzelf en de samenleving. Deze nadruk op juiste individuele keuzes is niet alleen terug te vinden bij MDT. Ander recent SCP-onderzoek liet zien dat ook in andere beleidsdossiers sprake is van een vergelijkbaar mensbeeld, in dit geval het leven lang ontwikkelen-beleid en de covid-vaccinatiestrategie: ‘het ideaalbeeld van de rationele, autonome mens die keuzes maakt in diens eigen belang en daarbij vooruit kan kijken naar de toekomst, zich daarbij verantwoordelijk opstelt en welwillend tegenover de beleidsdoelstellingen staat’ (Blijleven et al. 2023: 6).

Naast de kritische discoursanalyse bieden gesprekken met beleidsmedewerkers, leden van het MDT-jeugdpanel, vertegenwoordigers van het vrijwilligersveld en professionals die beleid uitvoeren inzicht in de wijze waarop MDT is ontwikkeld en uitwerking krijgt in de praktijk. Uit deze gesprekken bleek dat jongeren inspraak hebben op de ontwikkeling, uitvoering en evaluatie van MDT. Zo hebben jongeren ‘talentontwikkeling’ toegevoegd als MDT-doelstelling. Daardoor verschoof de focus van MDT als jongerenparticipatiebeleid: van voornamelijk bijdragen aan maatschappelijke doelen naar het ook

opnemen van persoonlijke ontwikkeling al naargelang van de wensen van jongeren, en vaak met als doel vergrote of beter passende arbeidsmarktparticipatie. Ondanks de ruimte voor politieke participatie van jongeren blijven ongelijke machtsverhoudingen bestaan. Dit blijkt uit beloningen voor deze participatie en zeggenschap over uiteindelijke besluitvorming: jongeren participeerden op vrijwillige basis en hun advies werd niet altijd gevolgd. Tegelijkertijd bestaan er spanningen tussen de wensen van jongeren en die van het vrijwilligersveld. Deze laatste heeft namelijk niet persoonlijke ontwikkeling als voornaamste doel, maar maatschappelijke inzet. Ook lieten de gesprekken zien dat de ruime subsidie en open structuur van MDT-professionals in staat stelt om maatwerk te leveren ten behoeve van jongeren en maatschappij. Tegelijkertijd werden risico's genoemd: sturing vanuit beleid naar meer structuur zou ten koste gaan van de focus op jongeren zelf, en cofinanciering vanuit gemeente en bedrijfsleven kan kansengelijkheid belemmeren, doordat niet alle gemeenten en bedrijven evenveel waarde hoeven te hechten aan MDT. Zo kan de ene gemeente besluiten om MDT op te pakken, terwijl een andere dit niet doet. Dit hoeft geen probleem te zijn, wanneer dit een expressie is van maatwerk gegeven de aard van de uitdagingen voor het jongerenbeleid in specifieke gemeenten. Het kan kansengelijkheid zelfs bevorderen. Dat is anders wanneer het een element van willekeur krijgt, of leidt tot een inperking van de mogelijkheden in gemeenten waar jongerenparticipatiebeleid wel degelijk voor de hand ligt. In dat geval staat cofinanciering wel op spanning met gelijke kansen. Een genoemd risico bij cofinanciering vanuit het bedrijfsleven is dat wanneer grote bedrijven ervoor zouden kiezen om sommige MDT-projecten te steunen en andere niet, dit invloed heeft op het aanbod en de kwaliteit van dat aanbod.

Zo blijkt dat het huidige beleidsperspectief op jongerenparticipatie via inspraak ruimte biedt voor democratische politieke participatie, en tegelijkertijd maatschappelijke participatie ziet als een ontwikkelingsinstrument. Verschillende perspectieven op jongerenparticipatie gaan zo samen. Daarnaast wordt helder dat MDT niet alleen de politieke en maatschappelijke participatie van jongeren als doel heeft, maar via het doel talentontwikkeling ook in directere zin arbeidsmarktparticipatie als maatschappelijk doel heeft.

Wat zijn de perspectieven van jongeren op participatie en MDT?

Door middel van een *focused ethnography* zijn de perspectieven van jongeren op participatie in kaart gebracht.⁶ Veldwerk vond plaats bij vier verschillende MDT-projecten: een maatjesproject voor statushouders en Nederlandse jongeren, een sociaal ondernemen-project, een sportproject in groepsverband voor jongeren in kwetsbare posities en een individueel traject voor jongeren met een stapeling met problemen. Naast participerende observatie en informele gesprekken zijn diepte-interviews afgenomen met achttien jongeren. Cruciaal voor dit onderzoek zijn de behoeften en ervaren mogelijkheden om te participeren volgens de MDT-doelstellingen: om talenten te ontwikkelen, voor maatschappelijke inzet en ontmoetingen met anderen.

De MDT-doelgroep is erg breed. Daarom worden de onderzoeksresultaten besproken per doelstelling en per (type) project. Desalniettemin besteden we per doelstelling ook aandacht aan de overige twee MDT-doelstellingen.

6 De bijbehorende methoden participerende observatie, informele gesprekken en achttien diepte-interviews bieden inzicht in de beleefingswereld van jongeren en geleefde normen, en maken het mogelijk om de bewegingsruimte van jongeren binnen gestelde structuren op te tekenen.

Talentontwikkeling

Wat jongeren die meededen aan het sociaal ondernemen-project waardeerden aan MDT was de niet-competitieve context, het samenkomen met gelijkgestemden en de aandacht voor talentontwikkeling. Dit werd door jongeren opgevat als zowel persoonlijke als professionele ontwikkeling. In lijn met hedendaagse opvattingen leken de geïnterviewde jongeren als *entrepreneurial selves* hun leven te beschouwen als een voortdurend project, waarin ze streven naar een vervlechting van persoonlijke interesses en hun professionele carrière. Met hun keuze voor sociaal ondernemen kwam voor hen maatschappelijke en professionele participatie samen. Werk werd zo gezien als een verlengde van het zelf en zou idealiter zinvol en maatschappelijk relevant zijn. Tegelijkertijd bleek dat arbeidsmarktparticipatie en het behalen van financiële zelfstandigheid belangrijke MDT-(beleids)doelen zijn. MDT is zo dus een instrument om jongeren te ontwikkelen tot zelfredzame en verantwoordelijke volwassenen.

Jongeren waardeerden de ruimte die zij kregen om met zichzelf aan de slag te gaan: met persoonlijke en talentontwikkeling en met zelfreflectie. MDT bood een niet-competitieve context die niet puur gericht is op prestaties, en waar sociale relaties en het vormen van een gemeenschap centraal staan. Het waardevolle aspect van MDT-participatie was voor jongeren dan ook de ruimte, gemeten in tijd en verwachtingen. Ze interpreteerden persoonlijke ontwikkeling breder dan louter gericht op participatie op de arbeidsmarkt. Het leidde tot een gevoel van verbondenheid, zowel met zichzelf als met anderen. Tegelijkertijd hadden jongeren wel de verwachting dat uiteindelijk de persoonlijke ontwikkeling zou leiden tot professionele en financiële beloning en ervoeren ze druk in hun leven om juiste keuzes te maken.

Iets doen voor de ander en/of de samenleving

Om inzicht te krijgen in het MDT-participatiedoel 'iets doen voor een ander en/of de samenleving' is er binnen dit onderzoek gekozen om te kijken naar twee projecten voor jongeren die een stapeling van problemen ervaren. Zij behoren namelijk tot de categorie 'risicojeugd' die de traditionele doelgroep vormt van jongerenparticipatiebeleid. Participatiebeleid wordt ingezet om deze jongeren kansen te bieden, en non-participatie, of het risico op (toekomstige) non-participatie – ook als maatschappelijk probleem – te voorkomen of minimaliseren. MDT wordt hier eveneens ingezet als een middel om deze jongeren zichzelf te laten ontwikkelen als *entrepreneurial selves* die zelfredzaam en ondernemend zijn en juiste keuzes zullen maken.

Uit de praktijk bleek dat de methode van MDT binnen de twee projecten goed aansloot bij de wensen en behoeften van jongeren. Zij zagen MDT als een zingevende ervaring. Dat kwam door het interpersoonlijke contact, zowel tussen coach en jongere als tussen jongeren onderling, en door aandacht voor persoonlijke doelen. Ook de ruimte voor de rommeligheid van alledag speelde hierbij een rol, in plaats van nadruk op concrete arbeidsmarktcompetenties. Het gaf hun moed, hoop en energie om uitdagingen aan te gaan. Jongeren willen graag meedoen en aansluiting vinden binnen de structuren van werk en studie. De ruimte en het vertrouwen die MDT hen biedt kan gezien worden als een welkome dynamiek in een context die jongeren anders als buitensluitend ervaren. Het MDT-doel 'iets doen voor een ander of de samenleving' was voor jongeren een bijkomstigheid; voor hen was MDT vooral een manier om opnieuw maatschappelijke aansluiting te vinden. Dat jongeren aan zichzelf en hun zelfredzaamheid werken dient echter ook maatschappelijke doelen: het verminderen van non-participatie en de (financiële) gevolgen hiervan in de toekomst.

Ontmoetingen

Om inzicht te bieden in het participatiedoel 'ontmoetingen' is een maatjesproject gekozen. Hierbij worden Nederlandse jongeren en jonge nieuwkomers gekoppeld om zo deze statushouders wegwijs te maken in Nederland en om hen te helpen met de taal. Jongeren kozen om verschillende redenen om deel te nemen aan MDT en participeerden hierbij op verschillende manieren: om hun Nederlandse taalvaardigheid te verbeteren, om Nederlanders of nieuwkomers te ontmoeten, als stage en als een manier om maatschappelijke betrokkenheid te tonen. Deelname was voor jongeren een mogelijkheid om zich persoonlijk én professioneel te ontwikkelen, met een toegevoegde maatschappelijke waarde. De keuze voor contact met de ander (intercultureel contact) kan gezien worden als een 'hoopvolle interculturele interactie', waarbij deelnemers het contact met goede intenties aangaan.⁷ De ervaringen, motivaties en verwachtingen van jongeren vóór hun deelname aan MDT waren van invloed op het wederzijdse contact. Het aangaan van contact in ruil voor studiepunten bleek het contact qua vorm en doel anders te maken dan wanneer dat ontstond vanuit een intrinsieke motivatie. Zo was er tijdens contact voor studiepunten bijvoorbeeld meer sprake van een relatie van hulpvrager en hulpverlener, terwijl contact op basis van intrinsieke motivatie meer egalitair van aard was. Hoewel jongeren overwegend spraken over positieve ervaringen, liep het contact soms ook stroef. Deze uitdagingen zijn inherent aan het leven in een diverse samenleving, en van het doen van alledaags multiculturalisme. Stroef contact hoeft niet als problematisch gezien te worden, maar juist als onderdeel van een proces van wederzijdse integratie en diversiteit. Daarbij zijn elkaar leren kennen, de keuze van jongeren om dit te doen en het hebben van meningsverschillen eveneens belangrijke aspecten (Blonk et al. 2019; Wise 2005).

Perspectieven van jongeren op 'zinnvolle' (MDT-)participatie

MDT biedt jongeren mogelijkheden voor politieke en maatschappelijke participatie. Daarnaast is ook (toekomstige) arbeidsmarktparticipatie verweven in MDT-beleid, en dit bleek erg belangrijk voor jongeren zelf. De som van de ervaringen van jongeren laat zien dat zij graag meedoen, maar dat de vorm en ervaring van dergelijke participatie afhankelijk is van kansen en beperkingen. Deze participatie wordt beïnvloed door culturele fenomenen, zoals verwachtingen van jongeren, het *entrepreneurial* gedachtegoed en het idee van maakbaarheid, en de context van grote druk en in- en uitsluitingsmechanismen.

MDT biedt door de verscheidenheid in het projectaanbod participatiemogelijkheden die aansluiten bij de diverse doelgroep 'jongeren'. Ook de inspraak die jongeren genieten tijdens hun MDT-traject maakt dat ze het als positief ervaren. Terwijl jongeren MDT-beleid dus waarderen, spraken ze zich in interviews tegelijkertijd kritisch uit jegens de teruggetrokken overheid. Die zou zich volgens hen niet bekommeren om haar burgers en er overheerste bij hen een gevoel van eigen verantwoordelijkheid. Of het nou hun eigen loopbaan of maatschappelijke kwesties betrof, het idee van 'het zelf moeten doen' was dominant. Anderen ontmoeten sprak jongeren erg aan, al bleken de door hen ervaren grote verschillen – gebaseerd op structurele ongelijkheden – soms niet constructief voor ontmoetingen. Denk hierbij aan momenten van ontmoetingen tussen jongeren met een stapeling van problemen of jonge statushouders die belemmeringen ervoeren in het oppakken van hun studie met jongeren die

⁷ Wise (2005) gebruikt termen als 'vreugde' en 'huiselijkheid' om levenshoop te omschrijven en om zo hoopvolle interculturele interacties te conceptualiseren. Het gaat haar hier niet om een hoop gebaseerd op kapitalistische idealen, die maken dat vreugde en plezier in het leven (tijdelijk) aan de kant worden gezet om bepaalde doelen te bereiken. Het gaat haar om hoop, vreugde en het zich thuis voelen in het alledaagse leven en in alledaagse ontmoetingen met anderen (p. 177). Juist zulke ontmoetingen zijn essentieel, volgens Wise. Levenshoop en vreugdevolle hoop, stelt zij, 'representeren een openstelling naar de wereld, de ander, de vreemde. Het laat een open houding zien naar nieuwe mogelijkheden, nieuwe manieren van denken, doen, weten, naar nieuwe relaties en verbindingen' (p. 177). Een gevoel van gemeenschap, en een zekere mate van thuis voelen, vertrouwen en veiligheid waarmee we vervolgens naar buiten kunnen treden (p. 178).

vol energie hun eigen sociale onderneming startten of met relatief gemak hun opleidingen afrondden. Soms bleken de verschillen in positie erg groot. Maar zulke verschillen stonden lang niet altijd in de weg van fijn contact. Interesses en ervaringen die jongeren deelden met onbekenden maakten contact waardevol. Tegelijkertijd werd contact vanuit beleid ook instrumenteel ingezet, wat van invloed was op de inhoud van contact en de balans in sociale relaties. Zodoende kan geconcludeerd worden dat volgens het jongerenperspectief MDT hen participatiemogelijkheden biedt die elders niet altijd te vinden zijn.

In cocreatie met MDT-professionals

Tot slot is als onderdeel van dit onderzoek een cocreatiesessie georganiseerd waarbij een dialoog plaatsvond tussen beleidsmakers en uitvoerders van MDT-beleid, betrokken jongeren en onderzoekers. Doelstellingen waren het bespreken en bediscussiëren van de onderzoeksresultaten en het formuleren van handelingsperspectieven. De opgehaalde perspectieven zijn meegenomen in de formulering van de handelingsperspectieven.

De deelnemers aan de cocreatiesessie benadrukten het cruciale belang van de stem van jongeren bij het vormgeven en uitvoeren van MDT. Tegelijkertijd bleef het discours van een bepaalde juiste ontwikkeling naar zelfredzaamheid en maatschappelijke betrokkenheid vrijwel onbetwist. Deelnemers zagen MDT als een instrument om een dergelijke ontwikkeling tot actieve en betrokken burgers te faciliteren. Zo beschouwden ze participatie als een ontwikkelingsmiddel en als een fundamenteel recht. Tegelijkertijd zagen deelnemers MDT als een middel om maatschappelijke problemen aan te pakken, al benadrukten ze dat de waarde van MDT in de aandacht voor individuele jongeren zit. Ook onderkenden deelnemers het risico dat sturing op maatschappelijke thema's ten koste gaat van het huidige succes van MDT, met de voornaamste focus op jongeren en hun verschillende startposities.

3 Conclusies en implicaties voor beleid

Ons onderzoek laat zien dat deelnemende jongeren plezier ervoeren in MDT, omdat het hen handvatten bood te participeren en om aansluiting te vinden binnen een prettige en veilige context. Participatiedoelen van jongeren sluiten zo aan bij participatiedoelen vanuit beleid: zowel jongeren als beleid leggen veel verantwoordelijkheid bij individuen en aan beide zijden bestaan vergelijkbare ideeën over de 'juiste' participatie. Dit contrasteert met het onderzoek van Vlieg et al. (2023) naar 'zinvolle' participatie in de werkende fase, waaruit bleek dat perspectieven op participatie van beleid en ouders van jonge kinderen niet zozeer op elkaar aansloten. Er bestaat bij MDT dus overeenstemming, waarbij jongeren, politici en beleidsmakers dezelfde normen internaliseren en uitdragen. Dat kan bevorderlijk zijn voor de mate waarin jongeren geneigd zijn deel te nemen aan MDT, de meerwaarde die ze daaruit halen en daarmee mogelijk voor de door beleid gestelde doelen.

Tegelijkertijd betekent overeenstemming tussen de visies van beleid en (deelnemende) jongeren niet dat MDT geen onbenutte kansen, beperkingen of risico's kent. Deze bespreken we, inclusief bijbehorende handelingsperspectieven voor beleid, aan de hand van de volgende thema's:

- 1 Participatie als recht, doel en middel
- 2 Keuzevrijheid en kansengelijkheid
- 3 Talentontwikkeling
- 4 Ontmoetingen en *belonging*

Participatie als recht, doel en middel

Als beleidsmakers de waardering van jongeren voor MDT willen behouden, dan is het belangrijk democratische inspraak van jongeren te borgen, ook wanneer deze inspraak spanning creëert met de maatschappelijke doelen waaraan beleidsmakers mogelijk prioriteit geven.

Dit onderzoek wijst uit dat het ontwikkelingsperspectief op jongerenparticipatie binnen de MDT-context goed samengaat met het democratisch perspectief. Jongeren kiezen ervoor deel te nemen aan MDT vanwege de behoefte of noodzaak om zich in te zetten en/of te ontwikkelen tot actieve en betrokken burgers. Ze waarderen MDT omdat ze inspraak hebben in hoe het wordt vormgegeven: dat maakt hun ontwikkelingsreis waardevol. Hier komen het democratisch recht op participatie en het ontwikkelingsperspectief op participatie samen: via inspraak hebben jongeren keuze en invloed als het gaat om hun ontwikkeling en het uitstippelen en/of continueren van hun levensweg. Hiernaast blijken de uitvoerders van beleid belangrijke spelers, omdat zij als *brokers* beleid laten aansluiten bij de wensen en behoeften van jongeren.

De belangrijkste drijfveren voor jongeren om deel te nemen aan MDT zijn persoonlijke en professionele ontwikkeling, (financiële) zelfstandigheid en zelfredzaamheid, morele idealen over vrijwilligerswerk en het bijdragen aan de maatschappij. Ook voor beleid blijkt zelfredzaamheid onder jongeren een voornaam doel. Dit blijkt uit de focus op talentontwikkeling, met als doel (meer) zelfredzaamheid, en het aanbod van MDT-programma's voor jongeren in kwetsbare posities, waardoor deze jongeren ondersteuning krijgen bij het (opnieuw) vinden van aansluiting bij de maatschappij. Dit onderzoek toont echter aan dat de maatschappelijke positie van jongeren van invloed is op hun ruimte om te kiezen voor, en invulling van, maatschappelijke participatie middels vrijwillige inzet. Voldoende hulpbronnen en een gevoel van zekerheid spelen dus een rol in het bepalen van die ruimte voor, en de invulling van, keuzes en inspraak.

MDT streeft naar het bevorderen van de politieke, maatschappelijke en arbeidsmarktparticipatie van jongeren, en doet dit op diverse manieren. Het is echter soms moeilijk om deze verschillende doelen met elkaar te verenigen. Zo bestaat het risico dat maatschappelijke inzet in het gedrang komt, omdat er een sterke nadruk ligt op talentontwikkeling voor arbeidsmarktaandeel. Dit komt deels voort uit de inspraak van jongeren, die aangeven dat talentontwikkeling voor hen van groot belang is. Tegelijkertijd is maatschappelijke betrokkenheid een inherent onderdeel van MDT-projecten, waarbij jongeren zowel professionele als morele ontwikkeling ervaren door hun vrijwillige inzet. Daarnaast investeert MDT in de maatschappij, doordat het jongeren inspraak, aandacht en ruimte te biedt. Toch bestaat het risico dat een grotere nadruk op maatschappelijke inzet het MDT-beleid verschuift naar een middel om vooral andere doelen aan te pakken, en jongeren daarmee voornamelijk utilitair inzet. De democratische inspraak is deel van de reden dat jongeren het instrument waarderen en de doelen onderschrijven. Eerder onderzoek van het SCP liet ook zien dat inspraak en zeggenschap kunnen bijdragen aan meer draagvlak voor en legitimiteit van participatiebeleid. Anderzijds kan dit, wanneer burgers inspraak krijgen maar hun inzichten geen plek krijgen in het beleid, afbreuk doen aan de legitimiteit (Blijleven en Kooiker 2022).

Keuzevrijheid en kansengelijkheid

Borg de toegankelijkheid van MDT voor alle jongeren, maar realiseer je dat desondanks niet iedereen mee kan of wil doen en dat daar legitieme redenen voor kunnen zijn.

Het is van belang om de diverse motivaties van jongeren om deel te nemen aan MDT te begrijpen, net als de manier waarop deze passen binnen de vastgestelde kaders. MDT wordt door jongeren en beleid gezien als een kans voor persoonlijke en maatschappelijke groei en wordt op steeds meer plaatsen aangeboden. Jongeren die deelnemen, waarderen de groei die ze doormaken sterk. Ook ervaren ze MDT veelal als positief omdat meedoen overwegend een vrije keuze is en ze invloed kunnen uitoefenen op de vorm van hun project. Tegelijkertijd bestaat het risico dat persoonlijke en professionele ontwikkeling op deze manier als verantwoordelijkheid bij jongeren zelf gelegd wordt. Daarbij kan de interpretatie ontstaan dat sommige jongeren ‘in vrijheid kiezen’ voor deze ontwikkelingskansen, en anderen niet. Deze anderen zouden er dan voor ‘kiezen’ deze kans te missen, daarmee hun eigen ontwikkelkansen beperken, en geen verantwoordelijkheid te nemen voor maatschappelijke uitdagingen. Niet meedoen is echter niet hetzelfde als non-participatie. Jongeren die minder kansen hebben om mee te doen aan MDT doordat zij andere verplichtingen hebben, lopen daarnaast het risico om bestempeld te worden als non-participanten als zij niet zouden kiezen voor maatschappelijke participatie via MDT. Door de verantwoordelijkheid voor participatie bij jongeren te leggen, met de onderliggende norm dat deze vorm van participatie de ‘juiste’ is, kunnen structurele ongelijkheden die de participatie onmogelijk maken uit het oog worden verloren. De rol van beleid in het tegengaan van structurele ongelijkheden blijft onduidelijk.

Het is daarom belangrijk om te benadrukken dat, hoewel MDT in theorie openstaat voor alle jongeren, dit niet betekent dat alle jongeren ook daadwerkelijk kunnen deelnemen. Persoonlijke omstandigheden kunnen deelname belemmeren. Denk bijvoorbeeld aan jongeren die mantelzorgtaken hebben of die naast school een bijbaan hebben om hun ouders financieel te ondersteunen, of jongeren die het zich na hun studie niet kunnen veroorloven een periode lang geen geld te verdienen. Dit is een aandachtspunt.

MDT-programma's bieden op maat gemaakte ondersteuning voor jongeren met een stapeling van problemen. Dat biedt *equity*.⁸ Echter, niet alleen de ongelijke keuzevrijheid als gevolg van structurele ongelijkheden, maar ook regelgeving maakt dat sommige jongeren een vrijere keuze hebben dan andere als het gaat om MDT-participatie. Jongeren die meedoen aan MDT in de vorm van een tegenprestatie, bijvoorbeeld in relatie tot de Participatiewet, genieten niet dezelfde vrijheid om te kiezen voor MDT als andere jongeren. Hoewel dit onderzoek laat zien dat jongeren in deze situatie MDT als positief ervoeren, geeft het landelijk programma aan dat MDT als een keuze binnen een verplichting gemengde resultaten oplevert (zie ook AEF 2021). Zodoende lijkt de balans niet makkelijk te vinden tussen betutteling en het bieden van een gepast en gewaardeerd steuntje in de rug.

Jongeren komen vanuit verschillende startposities naar MDT en de impact ervan varieert voor elk van hen. Het is belangrijk om deze diversiteit te erkennen, om beleid te laten aansluiten bij jongeren. Denk bijvoorbeeld aan het ontwikkelen van een visie op kansengelijkheid en de erkenning van het belang van keuzevrijheid. Door voldoende ruimte te (blijven) bieden aan jongeren om zich maatschappelijk, politiek en professioneel te ontwikkelen en in te zetten, ontstaat een door hen ervaren zinvolle

⁸ Ofwel gelijkwaardigheid. Dit kan onder andere bereikt worden door rekening te houden met ongelijke startposities, obstakels en belemmeringen, en beleid hierop aan te passen.

participatie. Waakzaamheid voor (onzichtbare) normen, visies en verwachtingen is in dat geval ook belangrijk, omdat kaders beperkend kunnen werken. Dit sluit aan bij eerdere aanbevelingen van het SCP: als beleid effectief wil zijn, is het van belang om voldoende aandacht te schenken aan wat mensen moeten, kunnen, willen en mogen (Van Campen en Olsthoorn 2022). Juist omdat jongeren de ruimte die zij kregen binnen MDT zo waardeerden, kan het behulpzaam zijn om stil te staan bij het belang hiervan in jeugdbeleid in den brede.

Talentontwikkeling

Wanneer beleid een positieve identiteitsontwikkeling onder jongeren als MDT doel van belang acht, dan strekt het tot aanbeveling om talentontwikkeling te blijven benaderen vanuit een breed perspectief waarbij talentontwikkeling niet alleen ten dienste staat van de arbeidsmarkt. Daarbij is het belangrijk om rekening te houden met gevoelens van stress en prestatiedruk onder jongeren, en ook met de structurele ongelijkheden die jongeren met verschillende uitgangspunten ervaren.

De expliciete aandacht van MDT voor talentontwikkeling is nieuw binnen jeugdparticipatiebeleid en illustreert een verschuivende focus van voornamelijk maatschappelijke en politieke participatie naar meer nadruk op (toekomstige) arbeidsparticipatie als beleidsdoel. Binnen MDT helpt talentontwikkeling jongeren zich te ontwikkelen tot zelfstandige en zelfredzame individuen. Als zij dit al zijn, helpt MDT hen bij het verder ontwikkelen van hun (professionele) identiteit. Daarnaast is een ander doel van talentontwikkeling om vroegtijdig schoolverlaten te voorkomen en jongeren terug te leiden naar onderwijs of werk, wat een oorspronkelijk doel was van jeugdparticipatiebeleid. Er kan echter op basis van enkel dit onderzoek geen definitieve uitspraak worden gedaan over de effectiviteit van MDT op dit gebied. Met de focus op talentontwikkeling is MDT onderdeel van een breder discours dat we dat van de *entrepreneurial self* noemen: waar het leven idealiter door de ondernemende, maakbare en zelfredzame individu ondernomen wordt, als het ware als een onderneming, en nooit af is.⁹ Dat jongeren het doel talentontwikkeling bij MDT geïntroduceerd hebben, laat zien dat zij het discours van de *entrepreneurial self* geïnternaliseerd hebben.

Een succesvolle vorm van talentontwikkeling geeft jongeren de ruimte om te ontdekken wat ze leuk vinden en waar ze goed in zijn. Hierbij ligt veel waarde in het opdoen van positieve ervaringen en positieve identiteitsontwikkeling, zonder de druk van presteren en meten en monitoren, en buiten het competentiegerichte onderwijs (Kooijmans 2019). Gebaseerd op de ervaringen van jongeren in dit onderzoek is dit de toegevoegde waarde van MDT. Tegelijkertijd lijkt er vanuit de politiek een zekere druk te bestaan – onder andere door de hoop dat MDT kan worden ingezet als een middel om andere doelen te behalen – om talentontwikkeling nauwer te definiëren door het te koppelen aan wensen van de arbeidsmarkt. Dit blijkt uit de wens om MDT in te zetten om tekortsectoren te voorzien van (toekomstige) werknemers. Gebaseerd op dit onderzoek zien we een concretisering van (het werken aan en het ontdekken van) talent, ten gunste van de positionering van jongeren op de arbeidsmarkt als een potentieel risico omdat het kan schuren met de wijze waarop jongeren zinvolle (MDT-) participatie bezien.

Ook bestaat een risico bij het bredere discours van de *entrepreneurial* tijdsgeest, talentontwikkeling en -verspilling. Het kan als mooi worden gezien dat MDT jongeren uitnodigt ‘de beste versie’ van zichzelf te worden. Tegelijkertijd is het emblematisch voor de huidige tijd waar de nadruk op continue

9 Dit discours is cultureel en beleidsmatig wijdverspreid in de EU. Zie bijvoorbeeld Brökling (2016) en Laalo en Heinonen (2016).

ontwikkeling competitie en (keuze)stress teweegbrengt, zoals verscheidene studies naar stress en prestatiedruk onder Nederlandse jongeren aantonen. Voor de toenemende prestatiedruk onder jongeren en de verslechtering van de mentale gezondheid van met name meisjes is al eerder aandacht gevraagd (Boer et al. 2022). Ook laat eerder SCP-onderzoek zien dat meer participatie niet per definitie beter of slechter is: een meer diverse participatie zorgt bij jongeren voor meer tijdsdruk, maar geeft hun ook het gevoel een bijdrage te leveren aan de samenleving (De Roos en De Boer 2023).

Ontmoetingen en *belonging*

Als beleidsmakers de waardering van jongeren voor contact willen borgen en het als instrument willen optimaliseren, dan strekt het tot aanbeveling om een inhoudelijke visie op contact te ontwikkelen waarbij contact hoofdzakelijk als doel gezien wordt en niet als middel. Ook moet daarbij ruimte bestaan voor (het nut van) de complexiteit van contact.

Net als in eerder jeugdparticipatiebeleid, zijn centrale doelstellingen in MDT-beleid contact met de ander en het vergroten van de leefwereld van jongeren. Het idee is dat jongeren door ontmoetingen met een ander – die op basis van etniciteit, religie, cultuur, opleiding, leeftijd, sekse, seksualiteit of het al dan niet ervaren van een beperking anders zou kunnen zijn – hun leefwereld en netwerk kunnen vergroten. Dit zou jongeren vervolgens kunnen helpen op de arbeidsmarkt. Het contact tussen een jongere en een ander zou tegelijkertijd sociale cohesie in de samenleving vergroten (Afdeling Buitengewone Zaken 2022: 3).

Dit onderzoek laat zien dat vanuit beleidsperspectief contact tussen jongeren en de ander instrumenteel wordt ingezet om participatie op de arbeidsmarkt en sociale cohesie te bevorderen. Zo zouden contact en ontmoetingen vooral maatschappelijk nuttig moeten zijn. Er lijken echter aannames bestaan over de mate van contact die jongeren al hebben, zowel voorafgaand aan als zonder de interventie van MDT-beleid. Bovendien wijst deze sturing richting meer contact erop dat er voor het oplossen van problemen, zoals polarisatie en een gebrek aan sociale cohesie, naar jongeren gekeken wordt, als toekomstige actieve burgers. Effectief contact vereist echter maatwerk en er is geen universele formule voor het faciliteren van positieve ontmoetingen, zo toont ook onderzoek aan naar ontmoetingen en contact, dat is uitgevoerd in opdracht van het landelijke programma MDT (Afdeling Buitengewone Zaken 2022). Dat gezegd hebbende, is een visie op contact essentieel.

Tot slot merken we op dat het instrumentele gebruik van contact een beperkte benadering oplevert van wat als inhoudelijk ‘goed’ contact wordt beschouwd. Ogenscheinlijk ervaren jongeren contact met een ander als positief, en levert het daarom de gewenste sociale cohesie en kansen op de arbeidsmarkt op. Dat zou contact ‘effectief’ maken. Het is echter van belang om voorzichtig te zijn in het formuleren van ‘effectief’ of ‘positief’ contact, en noodzakelijk om aandacht te besteden aan de relatie tussen de inhoud van contact en structurele ongelijkheden. Contact als doel kan worden versterkt door voldoende ruimte te laten voor de ervaringen en positie van individuele jongeren voorafgaand aan contact, voor diverse vormen van contact en voor (het nut van) conflict of andere wrijving en de oorzaken van dergelijk ongemak binnen contact.

4 Tot slot: politieke en maatschappelijke ontwikkelingen

In het coalitieakkoord van het kabinet-Rutte IV werd 200 miljoen euro per jaar aan MDT besteed. Daarmee werd er flink geïnvesteerd in jongerenparticipatie(beleid). Ondanks deze aanzienlijke impuls spraken beleidsmedewerkers en uitvoerders van MDT-beleid tijdens dit onderzoek over een onzekere toekomst, hoewel ze hoopten op voortzetting van de overheidssteun: het was de vraag of toekomstige regeringen ook zo in MDT zouden investeren. Ook werd tijdens de cocreatiesessie door een beleidsmedewerker gesproken over de mogelijkheid van een volledige integratie van MDT in de samenleving, mocht de subsidie vanuit de centrale overheid wegvallen. In dit scenario zouden gemeenten, bedrijven en burgers samen verantwoordelijk zijn voor het voortzetten, waarbij jongerenparticipatie zoals MDT die stimuleert als normaal wordt beschouwd.

Het is een politieke overweging om al dan niet aan te sturen op jongerenparticipatie door middel van jongerenparticipatiebeleid vanuit de landelijke overheid. De vraag bestaat in hoeverre gemeenten en andere instellingen (publiek of privaat) willen of kunnen investeren in MDT, mocht de rijksoverheid besluiten om het op deze manier voort te zetten. Het risico bestaat dat gemeenten MDT niet kunnen of willen ondersteunen en voortzetten, omdat zij daar niet de middelen voor hebben. Ook kan het zo zijn dat er willekeur ontstaat, waarbij sommige gemeenten wel, en anderen geen MDT-beleid implementeren. Dit komt kansengelijkheid niet ten goede. Ook kan ruime steun vanuit de private sector marktwerving creëren, wat eveneens invloed heeft op kansengelijkheid. Het risico bestaat dan dat het aanbod en de kwaliteit van MDT verschuift wanneer grotere of meer welvarende bedrijven selectief projecten (co)financieren. Dit neemt overigens niet weg dat er op plekken waar geen MDT-projecten zijn, wel andere initiatieven voor jongerenparticipatie kunnen bestaan. Dit is belangrijk om te noemen: jongerenparticipatiebeleid is veelal een gemeentelijk initiatief, – wat opgezet kan zijn voor de invoering van MDT-beleid – terwijl MDT een opdracht is vanuit de landelijke overheid. Daarom betekent beëindiging niet direct ook een einde aan jongerenparticipatiebeleid.

Deelnemende jongeren aan dit onderzoek vonden maatschappelijke aansluiting belangrijk, in de vorm van contact met anderen, vrijwillige inzet en door (weer) aan de slag te gaan met het uitstippelen van en/of werken aan de eigen toekomst. De inspraak van jongeren zelf om hun MDT-traject vorm en betekenis te geven, leek het maatschappelijk nut van jongerenparticipatiebeleid in de vorm van MDT te versterken. Voor sommigen was MDT zelfs een lichtpunt of ommekeer in een moeilijke periode. Hoewel duurzaam of effectief beleid niet de hoofdrol speelde in de verhalen van jongeren, laten deze reflecties zien dat deze jongeren MDT als cruciaal beschouwden. Terwijl de impact ervan op hun levens en gemoedstoestanden verschilde, bleek voor hen de waarde – en dus de effectiviteit – te zitten in de persoonlijke aandacht en ruimte om zichzelf te kunnen zijn. Daaruit kwam vervolgens persoonlijke ontwikkeling voort, evenals het gevoel van *belonging* en het ervaren van gemeenschap. Het is van belang om deze perspectieven van jongeren mee te nemen bij het vaststellen van ‘zinvolle’ participatie wanneer de voortzetting van MDT, of jongerenparticipatiebeleid in andere vorm, een politieke overweging wordt.

Het is eveneens van belang om aandacht te besteden aan het huidige tijdsgewricht tijdens gesprekken over jongerenparticipatie(beleid). Dit legt aanzienlijke druk op jongeren, zoals eerder onderzoek van het SCP al liet zien (De Roos en De Boer 2023). Deze druk is namelijk ook voelbaar binnen het kader van MDT. De uitdaging voor MDT ligt in het vergroten van de politieke, maatschappelijke en arbeidsmarktparticipatie van jongeren, terwijl er tegelijkertijd allerlei specifieke bijdragen van het

beleid (en daarmee indirect van jongeren) aan uiteenlopende maatschappelijke vraagstukken worden gevraagd. Denk hierbij aan vergrijzing, arbeidsmarktkrapte, eenzaamheid onder zowel jongeren als ouderen, integratie van nieuwkomers, het streven naar kansengelijkheid, het stimuleren van de morele ontwikkeling van jongeren, en het verminderen van vroegtijdig schooluitval. De vraag is in hoeverre naar jongeren gekeken kan worden om maatschappelijke vraagstukken te verlichten, in welke mate, en in welke vorm en mate zij inspraak genieten om hier hun visie op te geven.

Het plezier dat jongeren beleven aan MDT weerspiegelt, vanuit hun perspectief, het succes van het maatwerk en de persoonlijke aandacht binnen MDT-projecten. Ook zegt het iets over de manier waarop zij de bredere context en sociale structuren ervaren. In deze context fungeert MDT als een toevluchtsoord in een wereld waar hoge verwachtingen en verplichtingen heersen. MDT biedt jongeren de ruimte voor persoonlijke ontwikkeling, mogelijk gemaakt door ontmoetingen en maatschappelijke participatie. Het biedt jongeren daarmee ruimte voor positieve identiteitsontwikkeling, in de hoop hen daarmee beter uit te rusten voor zowel de arbeidsmarkt als de bredere samenleving.

Zowel jongeren als beleid vinden meedoen en erbij horen belangrijk. Participatie van individuen wordt vanuit het beleidsperspectief als belangrijk gezien en kan waar mogelijk vergroot worden. Hier speelt onder andere jongerenparticipatiebeleid een rol. Zo legt dit beleid de focus veelal op het individu en minder op de context; 'de maatschappij', waarbij individuen zouden aansluiten door te participeren, wordt minder ter discussie gesteld. Uit dit onderzoek blijkt dat jongeren soms kritisch zijn op de politiek en de maatschappij, omdat deze te veel van hen zou vragen of juist zou buitensluiten. Daarom zouden ze liever kiezen voor een andere plek van thuis voelen. MDT kon jongeren die meededen aan het onderzoek een plek bieden en liet hen *belonging* en aansluiting ervaren. De perspectieven op 'zinvolle' participatie van MDT-beleid en jongeren komen daarom veelal overeen. De twee belangrijkste conclusies over 'zinvolle' jongerenparticipatie uit dit onderzoek zijn:

1 **Inspraak van jongeren is essentieel**

Jongerenparticipatiebeleid als vormingsmechanisme heeft een bepaalde maatschappelijke ontwikkeling van jongeren als voornaam doel, waarbij zelfredzaamheid en maatschappelijke betrokkenheid gestimuleerd worden. Tegelijkertijd wordt (politieke) participatie middels inspraak in beleidsvorming door de tijd heen steeds meer als een democratisch recht van jongeren gezien. Het huidige jongerenparticipatiebeleid MDT biedt jongeren ruimte voor inspraak tijdens de ontwikkeling en de uitvoering van beleid. Deze inspraak blijkt essentieel voor de waardering van MDT door jongeren. Zo sluit inspraak op het jongerenparticipatiebeleid aan bij de doelgroep.

2 **Blijf bewust van context en normatieve waarden**

Het is waardevol om blijvend te reflecteren op de huidige context en normatieve waarden, omdat deze bepalen wat wordt gezien als 'zinvolle' participatie. MDT geeft jongeren ruimte in een wereld die ze als druk, stressvol en soms als oneerlijk ervaren. Deze waardering van ruimte kan inzicht bieden in de behoeften van jongeren. Tegelijkertijd laat de nadruk op talentontwikkeling zien dat persoonlijke en professionele ontwikkeling vaak niet losgekoppeld kunnen worden. Jongeren willen zichzelf op individualistische en *entrepreneurial* wijze ontwikkelen tot professionele, zelfredzame individuen. Dit wordt ook van ze verwacht in de huidige culturele context. Zo weerspiegelt deze behoefte van jongeren de huidige tijdsgeest waarin het individu nooit 'af' is, en waarin zelfoptimalisatie hand in

hand gaat met het vergelijken met anderen, en daarmee ook competitie. Daarnaast bestaat het risico dat structurele ongelijkheden uit het oog worden verloren. Deze inzet van talentontwikkeling is ook zichtbaar binnen MDT-beleid: naast politieke en maatschappelijke participatie blijkt ook arbeidsmarktparticipatie een voornaam doel dat geoptimaliseerd kan worden door de focus op talenten en talentontwikkeling. Kortom, al biedt MDT jongeren de door hen gewenste ruimte voor ontwikkeling, in feite blijft het de vraag in hoeverre MDT jongeren daadwerkelijk een alternatief kader biedt en in hoeverre een focus op individuele talenten kansengelijkheid kan bevorderen. Daarom blijft het van belang om te reflecteren op de maatschappelijke verwachtingen van jongeren, net als op visies over burgerschap en op 'zinvolle' jongerenparticipatie.

Literatuur

- Afdeling Buitengewone Zaken (2022). *Sociale Cohesie en Effectieve Ontmoetingen binnen MDT*. Rotterdam: Afdeling Buitengewone Zaken.
- AEF (2021). *Volledig vrijwillig of een verplichte vorm? Verkenning van een meer verplichtende variant van MDT*. In opdracht van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Utrecht: Andersson Elffers Felix.
- Blijleven, W., F. de Koning, S. Sarwary en P. Feijten (2023). *Mensbeelden achter beleid. Lessen over de rol van mensbeelden bij het LLO-beleid en de covid-vaccinatiestrategie*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Blijleven, W. en S. Kooiker (2022). *Overdragen, delen en herstellen. Overheidsvisies op de verdeling van verantwoordelijkheden sinds 2011*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Blonk, L., F. Bredewold, A. Machiels en E. Tonkens (2019). *Wat is een betekenisvolle ontmoeting? Een literatuurstudie voor focus en onderbouwing van de werkwijze van het Oranje Fonds*. Utrecht: Universiteit voor Humanistiek/Oranje Fonds.
- Boer, M., S. van Dorsselaer, M. de Looze, S. de Roos, H. Brons, R. van den Eijnden, K. Monshouwer, W. Huijk, T. ter Bogt, W. Vollebergh en G. Stevens (2022). *HBSC 2021: Gezondheid en welzijn van jongeren in Nederland*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Brok, E. (2016). De responsabilisering van burgers van verzorgingsstaat tot participatiesamenleving. In: *Beleid en Maatschappij*, jg. 43, nr. 4, p. 5-27.
- Bröckling, U. (2016). *The Entrepreneurial Self. Fabricating a New Type of Subject* (vertaling Steven Black). Londen: Sage.
- Campen, C. van en M. Olsthoorn (2022). *Meedoen aan de samenleving*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Jager-Vreugdenhil, M. (2011). Spraakverwarring over participatie. In: *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, jg. 20, nr. 1, p. 76-99.
- Kaulingfreks, F. (2023). *Movisie Participatielezing 2023: Geen participatie maar ruimte voor eigenwijsheid*. Utrecht: Movisie. Geraadpleegd 13 juni 2023 via www.movisie.nl/artikel/er-radicaal-engagement-nodig-om-ruimte-te-maken-jongeren.
- Kooijmans, M. (2019). Talentologie, voorbij een neoliberale focus op talentontwikkeling. In: *Jeugdbeleid*, nr. 13, p. 13-37.
- Laalo, H. en J. Heinonen (2016). Governing the Entrepreneurial Mindset: Business Students' Constructions of Entrepreneurial Subjectivity. In: *European Educational Research Journal*, jg. 15, nr. 6, p. 696-713 (doi.org/10.1177/1474904116662288).
- Lieshout, P. van, S. van der Meij en J. de Pree (2007). *Bouwstenen voor betrokken jeugdbeleid*. Den Haag/Amsterdam: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid/Amsterdam University Press.
- Montfort, C. van, A. Michels en W. Dooren (red.) (2012). *Stille ideologie. Onderstromen in beleid en bestuur*. Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- Olsthoorn, M. en A. Roeters (2023). *Reflectie SCP op Aanpak Arbeidsmarktkrapte: Krappe arbeidsmarkt vraagt om meer mensgerichte oplossingen*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Roeters, A., A. de Boer, W. Portegijs, R. Maslowski en J. Omlo (2021). *De werkende duizendpoot. Hulpbronnen en barrières voor werkenden die zorgen en leren*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Roos, S. de en A. de Boer (2023). *Meer meedoen is niet per se goed voor jongeren*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Vliek, M., A. Merens en R. Reichling (2023). *Doe je mee?! Perspectieven op 'zinvolle' participatie. Deel 1: Ouders en kinderopvang*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- VVD/CDA/D66/CU (2017). *Vertrouwen in de toekomst. Regeerakkoord 2017-2021*. Den Haag: Rijksoverheid.
- Wagemans, F. en S. Peters (2023). *Roep om een overheid die verantwoordelijkheid neemt*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Winter, M. de (2016). *Children as Fellow Citizens: participation and commitment*. Boca Raton/Londen/New York: CRC Press/Taylor Francis Group.
- Wise, A. (2005). Hope and Belonging in a Multicultural Suburb. In: *Journal of Intercultural Studies*, jg. 26, nr. 1-2, p. 171-186 (doi.org/10.1080/07256860500074383).
- Zeijl, E. (red.) (2003). *Rapportage Jeugd 2002*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Zeijl, E., S. Keuzenkamp en M. Beker (2003). *Voorstel voor de toekomstige ontwikkeling van de landelijke jeugdmonitor*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

© Sociaal en Cultureel Planbureau
Den Haag, juni 2024

Contact

Sociaal en Cultureel Planbureau
Postbus 16164
2500 BD Den Haag
www.scp.nl
info@scp.nl

Auteurs

Henrike Hoogenraad en Lonneke van Kampen